

Budapesti Levéltári Mozaikok

2021/28. szám (régi sorozat 55. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2021.28](https://doi.org/10.56045/BLM.2021.28)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/15/leveltari-mozaikok-55/>

GYÖRGYI CSABA

**Aki még a prózát is rímbe szedte:
dr. Déri József jogász hivatali csasztuskái**

Dr. Déri József ügyvéd, jogász Budapest Főváros Levéltárába került hagyatékának nagy részét csasztuska-, rigmus-, gúnyvers- és karcolatgyűjtemény alkotja, melyet Déri munkahelyi kultúrfelelősként a Rákosi-korszakban vetett papírra. A cikk válogatást nyújt írásaiból, mely a kor egyoldalú ideológiai felfogásának hű tükre. A néha kínrímes, máskor inkább rímtelen versfaragások témái a munkahelyi viselkedés mellett – többek között – a választás, a békekölcsön és a kapitalizmussal folytatott harc.

Kulcsszavak: *Rákosi-korszak, 1950-es évek, munkahely, dr. Déri József, csasztuska, gúnyvers, rigmus*

Déri József ügyvéd, jogász, jogtanácsos 1921-ben született Érsekújváron, és 1978-ban hunyt el Budapesten. Apja, Déri (1940-ig Doszkocs) Béla érsekújvári férfiszabómester volt. Déri József középiskolai tanulmányait Érsekújváron végezte, majd 1938-tól a Budapesti Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán tanult, ahol 1943-ban szerzett jogi diplomát. A háború utáni években Nagymaroson, majd Budapesten élt. 1945-ben bírósági aljegyzőként, 1948-ban bírósági jegyzőként tevékenykedett, majd az 1940-es évek végén az Építőanyagipari Minisztériumba került jogtanácsosként. Az iratok tanúsága szerint később, az 1970-es évek elején, már az ügyvédi pályán tartózkodott.

A BFL őrizetébe az egyik leszármazott ajándékként került iratanyag kisebb részben Déri József egyetemi évei alatt írott jegyzeteit, naplóját, valamint levelezését tartalmazza.¹ A hagyaték nagyobbik részét az a csasztuska-, rigmus-, gúnyvers- és karcolat-gyűjtemény alkotja, amelyet dr. Déri József munkahelyi kultúrfelelősként a Rákosi-korszakban vetett papírra. Az iratrész legnagyobb része gépelt, javítások, áthúzások csak egy-két lapon szerepelnek. A teljes anyagban számos, átszövegezetten ismételt rész található, tehát az író néhány jól sikerült szakaszt többször is felhasznált, pontosabban szükség esetén „leporolt” és újrahasznosított.

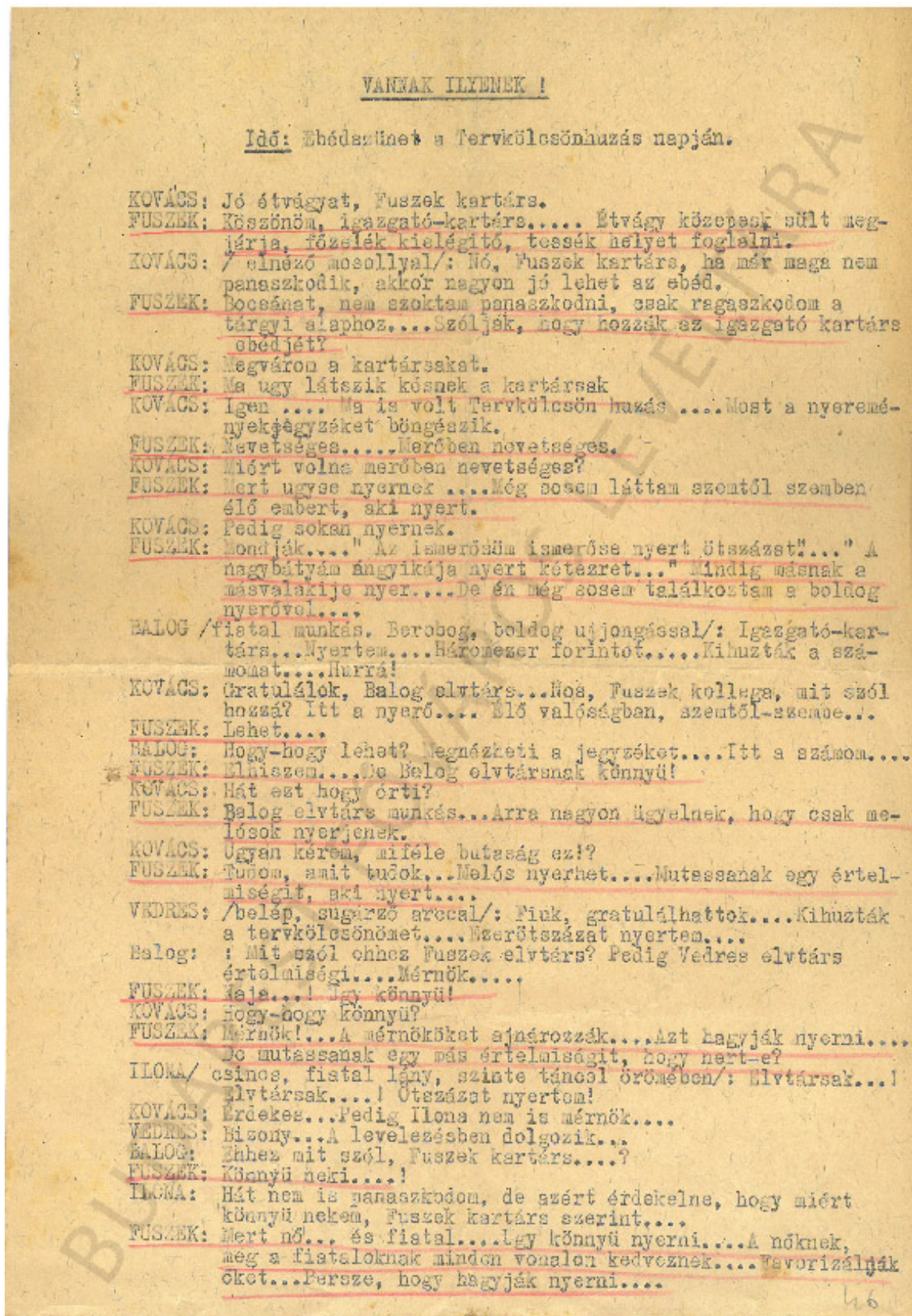
Dr. Déri József hivatali csasztuska-gyűjteményének egészét áthatja az a kétségtelenül egyoldalú ideológiai felfogást tükröző, s néha már-már kínrímes, sőt megannyiszor inkább rímtelenül versfaragó, s prózát líraizáló, mégis bájosan suta lelkület, amely például a *Megfúvom fűzfalantomat (Szórakoztatóan rossz versek antológiája)* című kötetet is életre hívta 1990-ben. A szerző bizonyos szempontból, az esetek egy részében idegen tollakkal ékeskedett: egy-egy népszerű dallamot használt fel (pl. Taps-polka; Gábor Áron rézágyúja; Már minálunk, babám; Zöldre van a... stb.), máskor egyszerűen átirta egy híres költeményt (Petőfi Sándor: *Pató Pál úr*; Arany János: *A walesi bárdok*; Ady Endre: *Szeretném, ha szeretnének*; stb.).

Azonban akad a gyűjteményben három, teljesen önálló és eredeti alkotás is: *A tolvaj* című, népies(kedő) hangvétellű, klisés, mégis gördülékeny stílusú színpadi jelenet (21–24. p.), a *Vannak ilyenek!* címet viselő, többszereplős, a tervekölcsön-húzás előnyeit bemutató, egyfelvonásos színpadi jelenet (46–47. p.), illetve a *Jótett helyébe jót várj* című kétszereplős, már-már humorosnak is tekinthető kabarédarab (179–180. p.). Ez utóbbi írásmű különlegessége az, hogy ideológiailag teljesen semleges jellegű, s mint ilyen, egyedülálló az egész gyűjteményben.

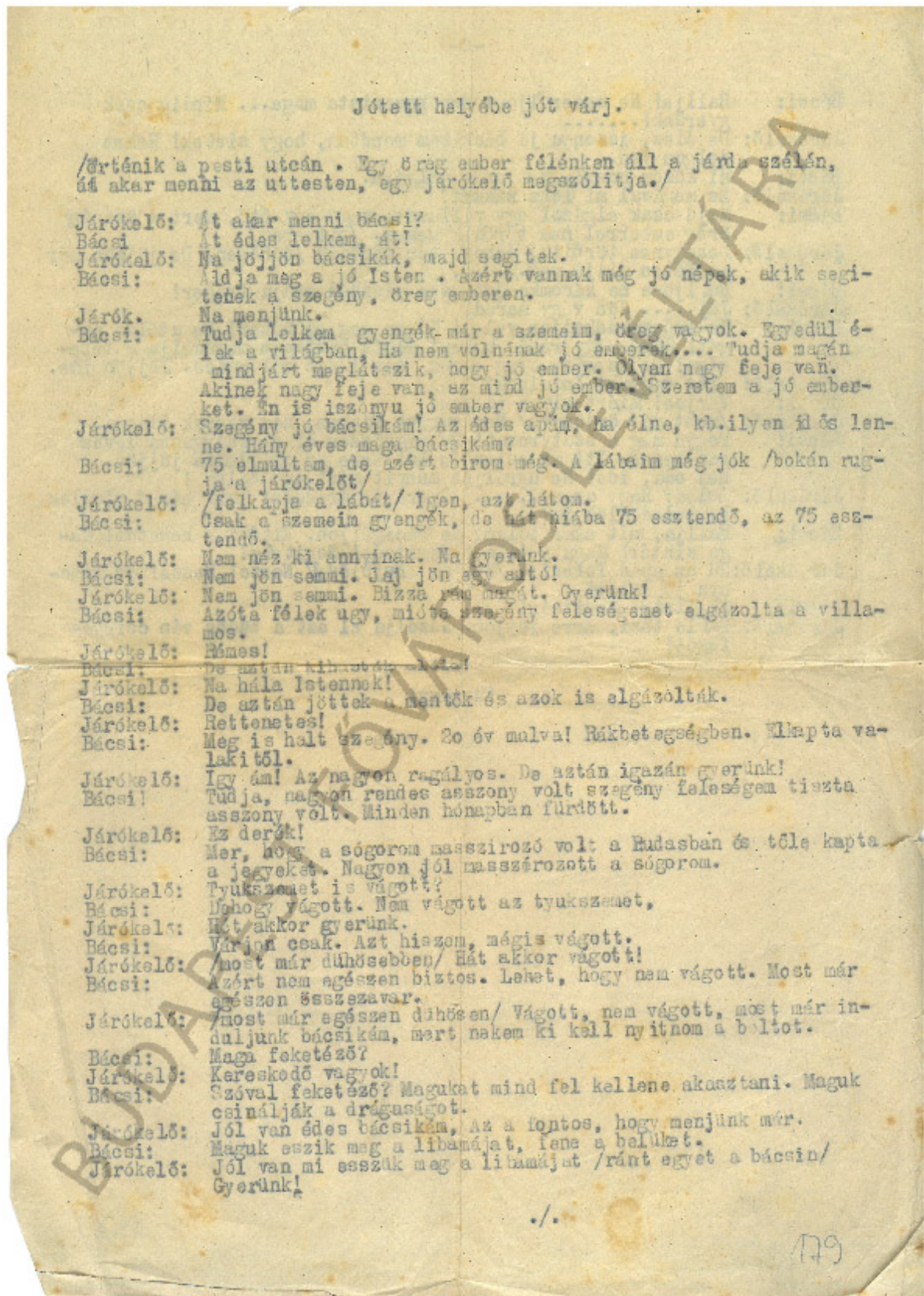
A szerző verses formában így határozza meg a küldetését:

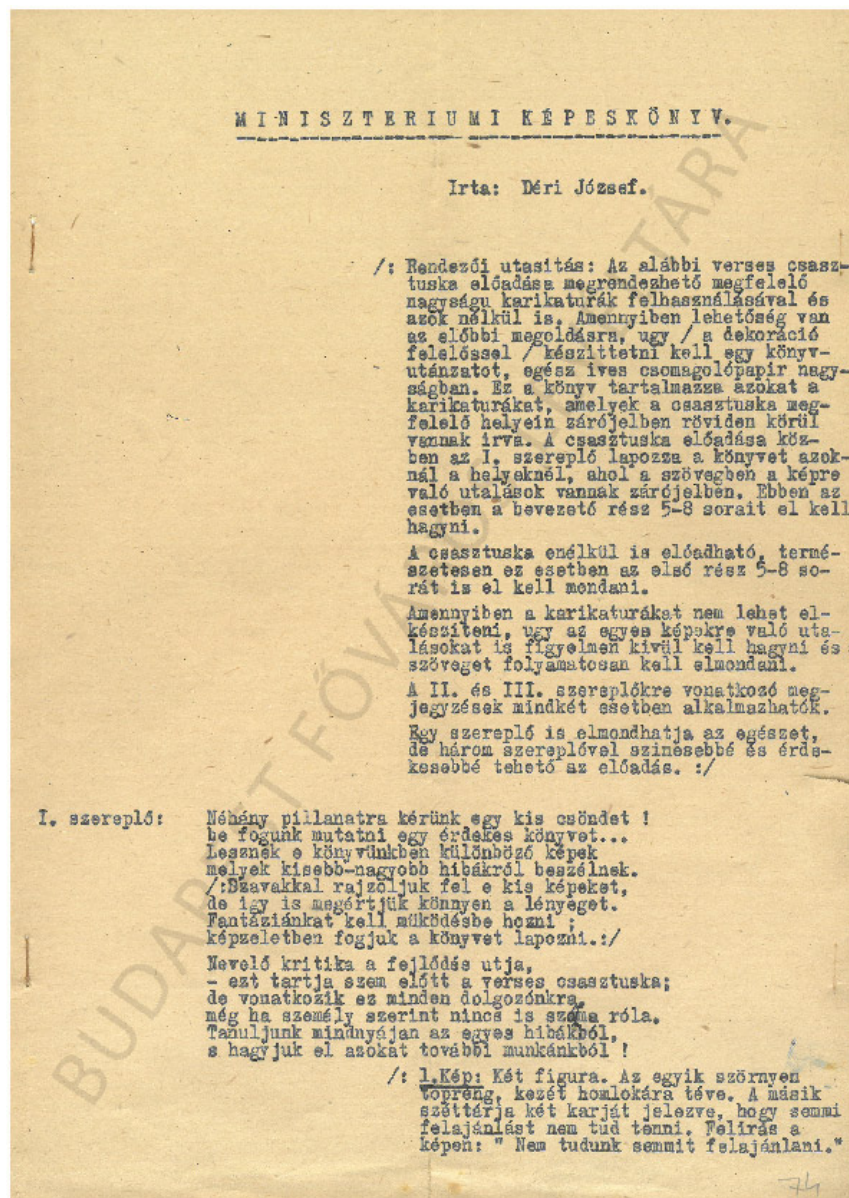
*„Nevelő kritika a fejlődés útja,
ezt tartja szem előtt a verses csasztuska,
de vonatkozik ez minden dolgozónkra,
még ha személy szerint nincs is szó ma róla.
Tanuljunk mindnyájan az egyes hibákból,
s hagyjuk el azokat további munkánkból.”* (74. p.)

¹ BFL XIV.328

1. kép. Vannak ilyenek! A tervkölcshő-húzás előnyeit bemutató, egyfelvonásos színpadi jelenet
(BFL XIV.328 46-47. p.)

3. kép. Dr. Déri József Minisztériumi Képeskönyve, mint a hivatali csasztuskák gyöngyszeme.
(BFL XIV.328 74. p.)

Másutt, ugyanerről ez olvasható:

„A kartársak bennünket most nem hiába vártak,
van mondanivalója a csasztuska-brigádnak.
Összeszedtünk néhány apró jelenséget,
s reméljük, hogy nem untat majd senkit ez az ének.
Hogyha egyik-másik kartárs ráismerne magára,
igyekezzék, hogy ezután jobb legyen a munkája.
A csasztuska-brigád erőihez mérten
részt szeretne venni e szép ünneplésben.
Ismeri mindenki a mi brigádunkat,
gyakran hallgathatták szerény műsorunkat.
Bevalljuk, hogy mindig az törekvésünk,

*hogy sok jelenséget rigmusokba vessünk:
Rámutassunk itt-ott az egyes hibákra,
lelkesítsünk mindig a komoly munkára,
kihozzuk munkánknak jó eredményeit,
s támogassuk Pártunk célkitűzéseit” (10. p.)*

...és a végén nem maradhat el a „korszerű” nyomatékossító csattanó:

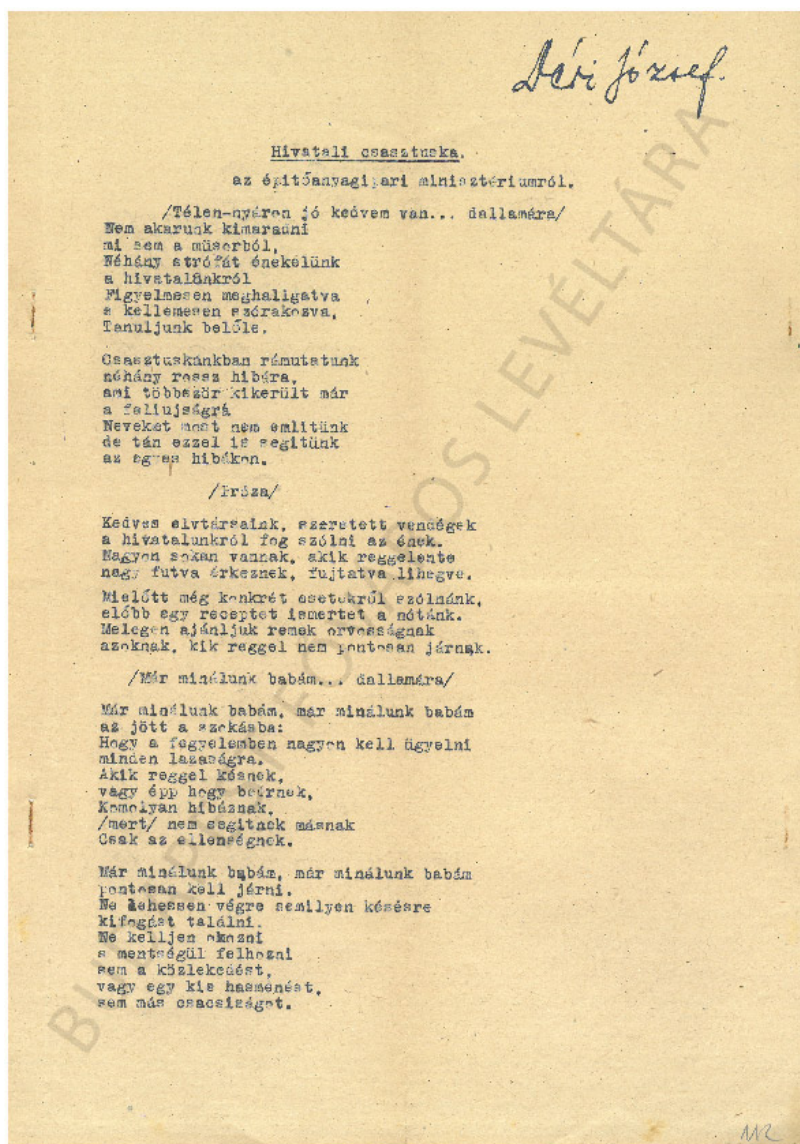
*„...különösen most, hogy Rákosi elvtárs is
beszédjében szólt a munkafegyelemről” (10. p.)*

A 202. oldal terjedelmű csasztuska-gyűjtemény 57 tétele között túlnyomó többségben magához a munkahelyhez kapcsolódó, apró-cseprő hétköznapi fogyatékoságokat tollhegyre tűző, csipkelődő szösszenetek találhatóak, amelyek általában a havonta megrendezésre kerülő munkahelyi klubdélutánok hangulatát voltak hivatottak emelni (38. p.):

*„Arra hívjuk fel a kartársak figyelmét,
hogy cseréljék fel a traccspartik színhelyét!
Ott vannak például a klubdélutánok,
ahol várják őket a szórakozások:
kártya, sakk, dominó áll rendelkezésre,
s táncolni is lehet gramofon zenére.
Akik megfáradtak, elüldögélhetnek,
a vidám zene mellett estig cseveghetnek,
így a kartársak is jobban fognak járni,
s jobb munkafegyelmet tudunk produkálni.” (106. p.)*

A munkahelyi hétköznapi eseményei és helyzetei számtalan lehetőséget szolgáltatottak a finom iróniára, illetve a kedves csipkelődésre. Az ilyen, ismétlődő témák egyike például a reggeli késés:

*„Már minálunk babám, már minálunk babám
az jött a szokásba:
Hogy a fegyelemben nagyon kell ügyelni
minden lazaságra.
Aki reggel késnek,
vagy épp hogy beérnek,
komolyan hibáznak,
mert nem segítenek másnak,
csak az ellenségnek.” (112. p.)*

4. kép. „Aki reggel késnek ... nem segítnek másnak, csak az ellenségnek!”
(BFL XIV.328 112. p.)

A csasztuska-témák közé sorolható az üzemi konyha megkérdőjelezhető minősége is:

„Azt is dicséretes jó ötletnek tartjuk,
hogy a tésztát mindig jéghidegen kapjuk.
E trükknek mindenki csak hasznát látja,
mert hideg tésztától nem lesz gyomorrákja.” (192. p.)

Gyakori jelenség volt munkaidőben a traccsparti a büfében (l. előbb):

„A büffénknek (sic!) a varázsa azért is hatalmas,
Mert állandó traccspartikra eléggé alkalmas.
Jó néhányan vannak, akik ennek is örülnek,
Ezért csevegés céljából „klub”-ba tömörülnek.
Mikor aztán egy olyan klub nagy hangosan bevonul,
Minden szerény magános csak egész háttérbe szorul.” (113. p.)

Általános problémaként jelentkezett a belső telefonhálózat rossz állapota:

*„...egy türelmes kartárs telefonál éppen...
A kagylót jóformán le sem tudja tenni,
a huncut készülék már is kezd csengetni.
Városi vonalról kérnek egy kartársat,
aki öt szobával távolabb tanyáztat.
Türelmes kartársunk elkezd háborogni:
Miért nem lehet néha jó helyre kapcsolni?” (191. p.)*

Előfordult az is, hogy épületen belül kellett költözködnie egy-egy osztálynak a Minisztériumban:

*„...földrengés történt itt az épületben:
Bútorok és könyvek szanaszét hevernek,
gondterhes emberek folyton jönnek-mennek,
egyik elvesztette a télikabátját,
másik nem találja sehol a szobáját...
Itt egy asztalt látni, ott egy csomó széket,
gyalog közlekedni most direkt művészet.
Olykor jön egy ügyfél, s meglepetten látja,
hogy az előadót sehol sem találja.
De az előadó sincs azzal tisztában,
hogy tulajdonképpen hol van a szobája?” (3. p.)*

A faliújságon elhelyezett hirdetések, cikkek ritkán frissültek:

*„Azt mondják, hogy egyik kartárs az elmúlt napokban
a faliújság előtt állt... és azt olvasgatta,
állítólag annak örült,
hogy a régi cikkek közül egyet kicseréltek.” (71. p.)*

... és néha svábbogarak is a tiszteletüket tették a közigazgatásban:

*„Szobáinkban éjszaka is mozgalmas az élet,
kulákhasú svábbogarak jönnek, s mendegélnek,
de nappal is előjönnek,
ezért fontos, hogy kellőleg
likvidáljuk őket.” (71. p.)*

A minisztérium saját, munkahelyi zenekart és énekkart tartott fent:

*„Következő képünk egy hangos felvétel
kedvenc zenekarunk főszereplésével.
Bölcs tapasztalatból az a mondás járja,*

*hogy két szilaj dudás nem fér egy csárdába.
Szerintünk e mondás egy cseppet sem téves,
s karmesterekre is pontosan érvényes.
Köztük örökösen az a vita tárgya,
hogy kié legyen a karmesteri pálca?
E vitának súlyos hátrányai vannak,
mert a zenészek is két pártra szakadnak.
Egy részük a régi karmestert követi,
s vidéki turnékon muzsikálgat neki.
A másik hű marad az új karmesterhez,
ki a létszám miatt nagy hűhókat rendez.
Mikor az ügy kezdett a körömre égni,
a szakszervezetnek kellett közbelépni.
Lett is eredménye a beleszólásnak,
s ma már a két dudás összhangban dudálgat.” (3. p.)*

Dr. Déri József hivatali csasztuskáinak másik nagy témaköre a társadalmi (politikai vezetők születésnapjai, választások), illetve egyéb jellegű ünnepek (pl. az ünnepi könyvhét), illetve a hozzájuk kapcsolódó munkahelyi vállalások, munkaversenyek, illetve békekölcsön-jegyzések:

*„Lelkesen készülünk tovább a munkára,
Sztálin elvtársunknak születésnapjára.
Ezt a nagy ünnepet úgy ünnepelhetjük,
hogy termelésünket még jobban emeljük,
hogy munkánkat egyre jobban megszervezzük,
s felajánlásunkat híven teljesítjük.” (12. p.)*

Egy kaposvári építőipari brigád így adta ékes tanújelét Sztálinhoz fűződő viszonyának:

*„A bölcsödét úgy vállalták,
Decemberben már átadják,
Sztálin elvtárs születése napjára,
Dolgozó anyák boldogságára,
Sztálin elvtárs születése napjára,
Dolgozó anyák boldogságára.” (48. p.)*

Maga a Minisztérium is hasonlóan készült Sztálin legjobb magyarországi tanítványának születésnapjára:

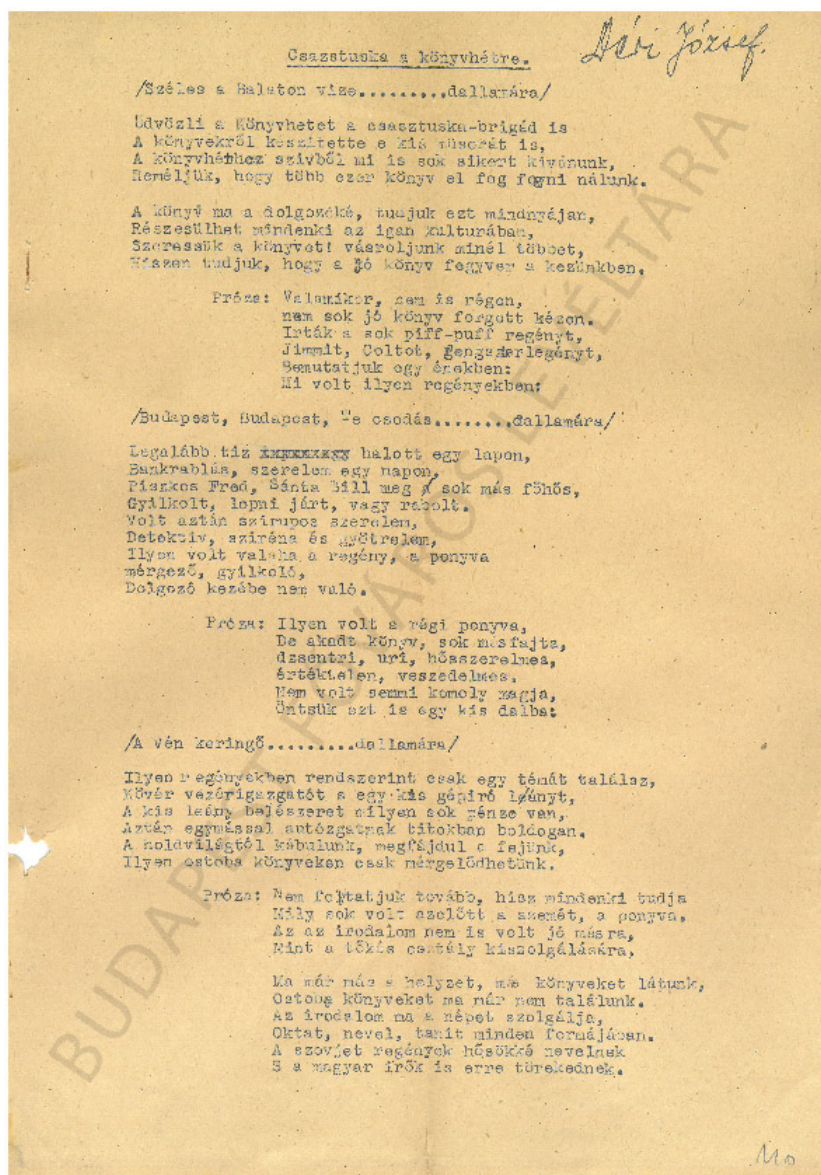
*„Rákosi elvtársnak megígértük:
születése ünnepére
a munkánkat fokozottan teljesítjük.
Van már sok felajánlás,
számos versenykihívás
ez ünnepre.” (94. p.)*

A tanácsválasztás, és általában a választások is egyfajta ünnepként jelenik meg a csasztuskákban:

*„A választás egy nagy béketüntetés,
éppen úgy, mint a békekölcsön jegyzés,
Békekölcsönt jegyeztünk, mert szeretjük a hazánkat,
így is védjük békénket és munkánkat” (68. p.)*

Csasztuska a könyvhétre:

*„A könyv ma a dolgozóké, tudjuk ezt mindnyájan,
Részesülhet mindenki az igaz kultúrában,
Szeressük a könyvet, vásároljunk minél többet,
hiszen tudjuk, hogy a jó könyv fegyver a kezünkben.
...
Mily sok volt azelőtt a szemét, a ponyva.
Az az irodalom nem is volt jó másra,
Mint a tőkés osztály kiszolgálására.
Ma már más a helyzet, más könyveket látunk,
Ostoba könyveket ma már nem találunk.
Az irodalom ma a népet szolgálja,
Oktat, nevel, tanít minden formájában.
A szovjet regények hőökké nevelnek,
S a magyar írók is erre törekednek.
A most nyíló könyvhét azt a célt szolgálja,
hogy a könyv-vásárlást jobban propagálja.
Nem elég azonban a könyvet megvenni,
azután otthon a könyvszekrénybe tenni,
Mert a könyv csak akkor lesz érték számunkra,
Hogyha minden elvtárs végig elolvassa.” (110–111. p.)*

5. kép. „Szeressük a könyvet ... hiszen tudjuk, hogy a jó könyv feyver a kezünkben.”
(BFL XIV.328 110. p.)

A dr. Déri József által írt csasztuskák egy kisebb része a rendszer belső ellenségeit: a lógósokat, a bürokrátákat, illetve magát a bürokráciát, valamint kulákokat állította pellengérré:

A lógós:

„Leül munka asztalához,
A fiókját kinyitja,
Kirakja mind az aktákat,
Majd az orrát kifújja.
Mikor ezzel végzett rendben,
Kinyújtja dolgos kezét,
Telefonon hívja fel a máshol dolgozó nejét.
Öntudatlan mind az ilyen dolgozó,

Harcolni kell, pusztuljon ki a lógó.

*Miután megtudta azt,
Hogy a párjával mi történt,
Jónak látja végigjárni
A szobákat mind tüstént.
Visszatérve asztalához
A fiókot benyomja,
Olvasni kezd az aktákban, míg az álom elnyomja.
Öntudatlan mind az ilyen dolgozó,
Harcolni kell, pusztuljon ki a lógó.” (153. p.)*

*„Fiókomban sok az akta,
szaporodik, por takarja,
Munkámmal nem haladok,
mert bürokrata vagyok.*

*Aktázgatás így az élet,
ügyeket el nem intézek.
Aktákat tologatok,
mert bürokrata vagyok.*

*Hogyha ilyen munkát végzek,
segítek az ellenségnek,
Javítsuk hát a munkát,
ne legyünk bürokratát!” (78. p.)*

A bürokrata személyét, pontosabban magát a bürokratizált ügyirat-kezelési folyamatot volt hivatott bemutatni *a szegény kis akta megrendítő sorsa* címet viselő, kis írás, amelyet a bevezetőjébe található ajánlás alapján kéretik az „El kéne indulni, meg kék házasodni” dallamára énekelve előadni:

*„Okulás céljából el is mondjuk mindjárt
a szegény kis akta megrendítő sorság.
Ajajaj, ajajaj, megrendítő sorsát.*

...

*Mikor beérkezett a felterjesztése,
szükség volt többféle véleményezésre,
Ajajaj, ajajaj, többféle véleményezésre.*

...

*Tanuljunk a szegény kis akta sorsából,
mert egy ilyen akta bennünket is vádol,
Ajajaj, ajajaj, bennünket is vádol. ” (1–2. p.)*

A gúnyversek harmadik, belső ellenség-figurája a kulák. E versek hangvételt, a szokásos csipkelődő gúnyon túl, az akkori politikai paradigma klímájának agresszív, támadó hangneme

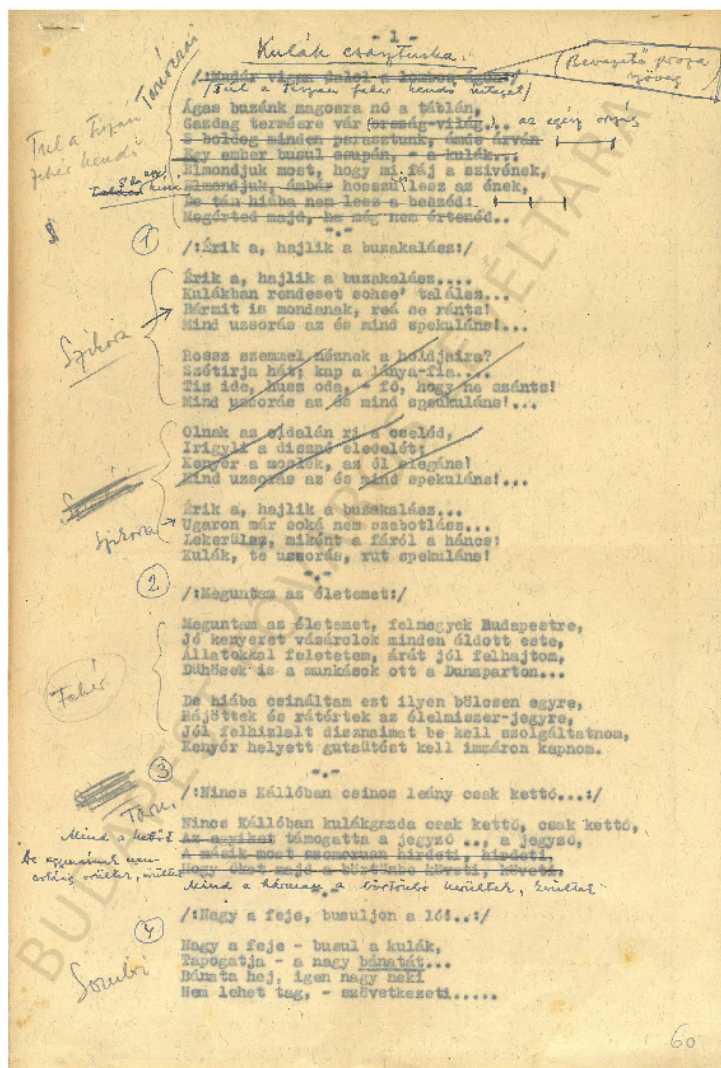
is jellemzi, hiszen maga a kommunista rendszer is ezen a nyelven beszélt ezekhez a megbélyegzett, bűnbakká formált, s végső soron megnyomorított rétegekhez:

*„Kulák Marci szabotálta a munkát,
lovaival etette meg a búzát,
de a dolog egy-kettőre kiderült,
s Kulák Marci gyorsan hűvösre került.
Úgy kell néki, jól megjárta, ha-ha-ha!*

*A faluban minden ember megörült,
hogyan a kulák méltó helyére került.
Összedugták fejüket a parasztok,
s mindenfelől ez a nóták hallatszott:
Úgy kell néki, jól megjárta, ha-ha-ha!*

*A kulákot mindenki már ismerte,
tudták, hogy a krumpliját elrejtette.
Cukrot és zsírt mázsaszámra halmozott,
és ezzel a béke ellen dolgozott.
Úgy kell néki, jól megjárta, ha-ha-ha!*

*Békekölcsön jegyzés ellen agitált,
a tanácsválasztással szemben áll,
de a falu rájött már, hogy ellenség,
aki arra való, hogy feljelentsék.
Úgy kell néki, jól megjárta, ha-ha-ha!” (68. p.)*

6. kép. „Kulák-csasztyuska” (BFL XIV.328 60. p.)

Az utolsó, nagy témakör a külpolitikáé, vagyis a baráti, szocialista blokk örök és kibékíthetetlen ellenségei: Truman, Churchill, Tito, Schumann, Marshall és Eisenhower is rendesen megkapja a magáét a bátor kis hivatalnok büszke, munkás-paraszt-értelmiségi öntudattól hevített pennájától. Dr. Déri József, Földrajzi csasztyuska néven, egy teljes oldalnyi, hat versszakos, a „Bob-herceg” dallamára megírt művet szenteli a külpolitikai kérdéseknek:

„Párisban is van sok számos utca,
 Milliő munkás nyomorog,
 Schumann eladta egész országát,
 Megvették a kalandorok.
 A gyárakat sorra becsukták,
 Ezt főzték ki a dollárkukták,
 Ez a Marshall paradicsom,
 Ez a Marshall paradicsom.” (45. p.)

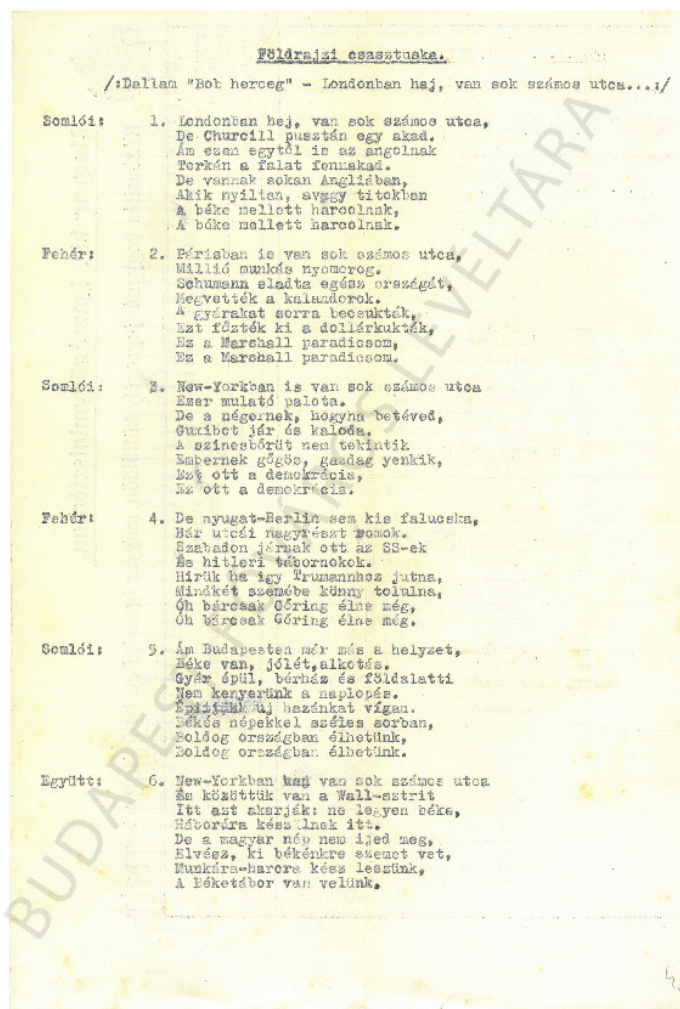
Trumanról:

„Kedveli már Kórea dülását,
 szabad földjük gonosz pusztítását.

*Ellenünk is háborút szeretne,
mert békéhez nincsen semmi kedve
Titónak is ez jár az eszébe,
elől, hátul még több most az érve.” (8. p.)*

Szokásosnak tekinthető a békekölcsönnek, illetve a választásnak, mint győzedelmes, ideológiai fegyvereknek a szembeállítás a kizsákmányoló, háborúra uszító kapitalizmussal, és annak képviselőivel:

*„Ez a választás is egy béketüntetés,
mint a legutóbbi békekölcsönjegyzés.
Eisenhoweréknek nem lesz az ingyére,
hogy mi egységesen szavazunk a békére.
A választásokkal csapást mérünk rájuk,
Jobb ez a fegyver, mint az atombombájuk.” (76. p.)*

7. kép. „Földrajzi csaszutka a Bob-herceg dallamára, avagy dollár-kukták és a Marshall paradicsom!”
(BFL XIV.328 45. p.)

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin

Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczy Bálint,
Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921